

Pyöreän pöydän keskustelu häirinnästä ja hyväksikäytöstä lasten ja nuorten harrastustoiminnassa

Aika: Torstai 25.4.2019 klo 13-16

Paikka: Säätytalo, sali 23

ALUSTAJAT

Kulttuuriasianneuvos Satu Heikkinen, opetus- ja kulttuuriministeriö
Pääsihteeri Riitta Särkelä, Ensi- ja turvakotien liitto ry
Poliisitarkastaja Pekka Heikkinen, Poliisihallitus

OSALLISTUJAT

Apulaispääsihteeri Timo Huttunen, Suomen Palloliitto
Seura- ja kilpailutoiminnan johtaja Susanna Strömberg, Suomen Koripalloliitto
Vastuullisuuspäällikkö Elina Laine, Olympiakomitea
Vaikuttamisen asiantuntija Silja Silvasti, Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi
Asiantuntija Janette Grönfors, Suomen Punainen Risti
Erityisasiantuntija Päivi Nykyri, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry Asiantuntija
Saara Ruotsalainen, Väestöliitto

Neuvotteleva virkamies Minna Piispa, oikeusministeriö
Poliisitarkastaja Miia Lehtinen, sisäministeriö
Ylilääkäri Ritva Halila, sosiaali- ja terveysministeriö

Opetusneuvos Matti Pietilä, Opetushallitus
Kihlakunnansyyttäjä Leena Salovartio, Länsi-Uudenmaan syyttäjänvirasto
Tutkija Hanne Kivimäki, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos
Asiantuntija Minna Tuominen, Kirkkohallitus

Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila
Lakimies Merike Helander
Ylitarkastaja Anssi Pirttijärvi

Alustukset

Ensi- ja turvakotien liiton pääsihteeri Riitta Särkelä alusti lasten ja nuorten häirinnästä ja hyväksikäytöstä järjestöjen näkökulmasta. Hänen mukaan suurta osaa seksuaalisesta hyväksikäytöstä on vaikea havaita. Uhriksi joutuneet lapset oireilevat eri tavoin. Lapset usein suojelevat tekijää, eivät tunnista tekoa hyväksikäytöksi tai joutuvat uhkailun kohteeksi. Lapsi, joka on jäänyt vaille riittävää aikuisten huomiota tai jonka elämäntilanteessa on muita riskejä, joutuu muita herkemmin hyväksikäytetyksi.

Lasten kokemaa häirintää on Suomessa yleistä. Suomessa 2011 julkaistun tutkimuksen mukaan lähes puolet anonyymiin internetkyselyyn vastanneista alle 16-vuotiaista tytöistä oli vastaanottanut seksuaalisesti häiritseviä viestejä sosiaalisessa mediassa. Viime aikoina huomiota on myös herättänyt pitkäaikaisen vakavan hyväksikäytön ringin esilletulo. Vuonna 2018 tuli esille useita tilanteita, joissa valmentaja tai muu lapselle tärkeä aikuinen harrastuspiirissä oli syyllistynyt hyväksikäyttöön.

Kahden viime vuoden aikana 450 henkilöä sai tuomion lapseen kohdistuvasta seksuaalirikoksesta, suurin osa tuomioista määrättiin ehdollisena vankeutena. Viime vuosina lainsäädäntöä on kiristetty. Arvio on, että viranomaiskontrolli ja kiinnijäämisriski ovat kasvaneet.

Suomi on ratifioinut Lanzaroten sopimuksen vuonna 2011. Sopimuksen tehokkaaksi täytäntöönpanemiseksi tarvittaisiin kansallinen toimeenpanosuunnitelma, joka laadittaisiin yhteistyössä eri viranomaisten ja järjestöjen kanssa ja toimeenpanoon varattaisiin resurssit. Ensi- ja turvakotien liitto teki aloitteen marraskuussa 2018 lapsiasiavaltuutetulle ja eri keskusjärjestöille vapaaehtoistoiminnan yhteisestä kehittämistyöstä häirinnän ja hyväksikäytön estämiseksi.

Poliisitarkastaja Pekka Heikkinen Poliisihallituksesta kertoi poliisin ennalta estävästä työstä, jolle on vuonna 2018 laadittu strategia. Strategiassa painotetaan eri ammattilaisten ja muiden tahojen yhteistyötä – ennalta estäminen ei ole vain poliisin työtä. Poliisin on esimerkiksi vaikea päästä selville perhepiirissä tapahtuvasta hyväksikäytöstä. Näiden tapausten selvittelyssä on tärkeää muun muassa neuvolan työntekijöiden osaaminen sekä esimiesten tuki.

Häirintään ja hyväksikäyttöön syyllistyvällä henkilöllä ei välttämättä ole rikostaustaa, joka tulisi ilmi pyydettyessä rikostaustaotetta. Olisi tärkeää miettiä, miten liikuntaseuroissa pystytään estämään rikoksia. Olisi tärkeää myös pohtia sitä, millainen tausta lisää riskiä siihen, että lapsi tai nuori joutuu hyväksikäytön tai häirinnän uhriksi. Yksi tällainen haavoittuva ryhmä ovat teini-ikäiset lastensuojelulaitoksista karkuteille lähteneet nuoret.

Kulttuuriasianneuvos Satu Heikkinen opetus- ja kulttuuriministeriöstä kertoi kansallisen tason toimenpiteistä. Hän totesi, että lasten ja nuorten kokemasta häirinnästä ja hyväksikäytöstä harrastustoiminnasta ei ole vielä olemassa kattavaa, tutkittua tietoa. Joitain tutkimuksia ja selvityksiä on tehty. Häirintää ja kiusaamista valmennuksessa ja koululiikunnassa ollaankin tutkimassa parhaillaan Jyväskylän yliopiston kolmevuotisessa PRACT-tutkimushankkeessa. Erityinen painopistealue tutkimuksessa on seksuaali- sukupuolivähemmistöjen häirintäkokemuksissa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tavoite on, että jokaisella lapsella olisi harrastus. Seuroilla ja muilla harrastustoimijoilla tulisi olla ohjeistus kiusaamisen, epäasiallisen toiminnan ja häirinnän estämiseksi. Liikuntalain ja nuorisolain mukaan valtionavustuksen saajan tulee edistää yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa, eettisiä periaatteita ja kansainvälisiä sopimuksia. Pelastakaa Lapset ry:n vuonna 2017 tekemän selvityksen mukaan rikostaustaselvitysten määrä urheiluseuroissa on vuosittain joitain satoja. Urheiluseuroissa pyydetään vähän rikostaustaotteita suhteessa muihin vapaaehtoistoimijoihin. Monet lajiliitot ovat viime vuosina alkaneet tehdä aktiivisemmin töitä häirinnän ja hyväksikäytön estämiseksi.

Keskustelu

Harrastustoiminnassa, esimerkiksi yhdistyksissä ja urheiluseuroissa, tulisi olla toimintaohjeet ennalta ehkäistä ja puuttua häirintään ja hyväksikäyttöön. Tässä tulisi huomioida se, että yhdistykset ja seurat ovat hyvin erikokoisia ja joissain toimijat vaihtuvat usein eikä palkattua henkilökuntaa ole.

Toimintaohjeiden tulisi olla helpot ja yksinkertaiset. Olisi hyvä, että nämä ohjeet olisivat toimijoiden, mukaan luettuina lapset ja nuoret, yhdessä tekemiä ja hyväksymiä. Osa häirinnästä on sellaista, jonka ehkäisemiseksi riittää, että pelisäännöt käydään läpi. Toimijoille tulisi olla tarjolla apua toimintaohjeiden laatimiseen. Esimerkiksi Väestöliitolta on tulossa verkkokurssi häirintään ja hyväksikäyttöön puuttumisesta. Mikäli häirintää ja hyväksikäyttöä tapahtuu, tulee se kyetä ottamaan puheeksi ja puuttua siihen. Kaikki epäilyt on selvitettävä.

Vuodesta 2014 asti on voimassa ollut lainsäädäntö, jonka mukaan vapaaehtoistoiminnan järjestäjällä on oikeus (ei velvollisuus) selvittää lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostausta. Keskustelussa tuotiin esille, että jos rikostaustan selvittäminen tehtäisiin kaikille vapaaehtoisille, ei jouduttaisi jokaisen vapaaehtoisen kanssa erikseen selittämään, miksi otetta pyydetään. Olisi tärkeää, että tietoisuus otteen tilaamisen mahdollisuudesta lisääntyisi. Keskustelussa tuotiin esille se, että on olemassa epätietoisuutta siitä, mitä vapaaehtoisen tehtäviin täytyy kuulua, jotta rikostaustan voi selvittää. Keskustelussa tuotiin esille myös sitä, että olisi tarpeen selvittää, miten voitaisiin kohdennetummin löytää hyväksikäyttäjät ilman, että ”ammutaan isolla tykillä”.

Otteen tilaaminen maksaa (12 euro/ote), mikä nostaa kynnystä tilaamiseen. Vuonna 2017 kyselyjä oli 4500, josta maksukertymä valtiolle oli 60 000 euroa. Tämän ei pitäisi olla rahasta kiinni valtion puolelta. Toisaalta keskustelussa tuotiin esille myös sitä, että aina hyväksikäyttäjällä ei ole rikostaustaa, joka selviäisi otteen tilaamalla. Lapsiasiavaltuutettu Kurttila totesi, että työ- ja elinkeinoministeriön olisi hyvä selvittää, miten rikosrekisterin pyytämistä koskeva lainsäädäntö toimii ja mitä kehittämistarpeita on. Jos taustaselvityksiä ei tehdä, riski jäädä kiinni pienenee ja mahdollisuus hyväksikäyttöön kasvaa. Keskustelussa tuotiin esille se seikka, että Suomessa on aika vähän työskennelty seksuaalisen väkivallan tekijöiden kanssa ja sitä kautta pyritty vähentämään heidän alttiuttaan uusien tekojaan.

Keskustelussa nousi esille myös turvataitojen opetus. Esimerkiksi nykyisen perusopetuksen tavoitteena on purkaa sukupuolistereotypioita. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus näkyvät perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden arvoperustassa, toimintakulttuurissa sekä koulun ja kodin yhteistyössä. Kouluissa tulisi puhua häirinnästä ja hyväksikäytöstä sekä lasten kanssa että vanhempainilloissa. Turvataitokasvatusta olisi myös lisättävä varhaiskasvatuksessa.

Vaikeutena turvataitokasvatuksessa / seksuaalikasvatuksessa on se, että monet kokevat seksuaalisuudesta ja seksistä puhumisen vaikeana. Osa vanhemmista vaatii, että lapsi ei saa osallistua koulun seksuaalikasvatustunneille. Keskustelussa tuotiin esille myös kirkon rooli: rippikoulut tavoittavat n. 90 prosenttia ikäluokasta. Uudessa rippikoulusuunnitelmassa ja isoiskoulutuksessa mainitaan turvataidot. Kirkossa on vuonna 2018 laadittu Turvallinen seurakunta –asiakirja. Tämä pitäisi käydä läpi kaikissa seurakunnissa, mutta tämä on kohdannut vastustusta erityisesti kirkon paikallisten luottamushenkilöiden puolelta.

Tietoa häirinnästä ja hyväksikäytöstä saadaan myös lapsilta. Kouluterveyskyselyn mukaan vuonna 2017 yläkouluikäisistä vastaajista 6,7 prosenttia ilmoitti kokeneensa seksuaalista häirintää viimeisen vuoden aikana. Kouluterveyskyselyn tuloksista tulisi aina keskustella lasten kanssa. Uuden Kouluterveyskyselyn tulokset valmistuvat syksyllä 2019 ja silloin saadaan tietoa myös häirinnästä harrastuksissa. Keskustelussa tuotiin esille myös Kouluterveyskyselyn kehittäminen paremman tiedon saamiseksi.

Aikuisten täytyy luoda tilanne, jossa lapset uskaltavat kertoa kokemastaan väkivallasta, häirinnästä ja hyväksikäytöstä. Aikuisten tulee myös pystyä vastaanottamaan tietoa lapsen ikävistä kokemuksista. Keskustelussa kiinnitettiin huomiota myös oikeusprosessien pituuteen, joka saattaa olla seksuaalista väkivaltaa kokeneiden lasten osalta kaksikin vuotta. Valtion erityisrahoituksella onkin toteutettu seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneiden lasten haastatteluja oikeuspsykiatrian yksiköissä yliopistosairaaloissa. Vuoden 2019 valtion lisätalousarviossa myönnettiin määrärahoja esimerkiksi häirintää ja hyväksikäyttöä estävään koulutukseen sekä lastenasiantalo-hankkeen käynnistämiseen.

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ovat tärkeä väline häirintää ja hyväksikäyttöä ennalta ehkäistäessä ja siihen puuttuessa. Tässä yhteydessä käytiin keskustelua myös Istanbulin sopimuksen toimeenpanosta. Toimeenpanoa valmistelemissa työryhmässä on olemassa erikseen järjestöjaos. Lanzaroten sopimuksen toimeenpanossa järjestöjen tulisi olla samassa pöydässä päättämässä toimenpiteistä.

Linkit

[SOSTE:n ohje](#)

[Pelastakaa lapset: Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa](#)